

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILINI O'RGATISHNING MAZMUNI VA VAZIFALARI

FARG'ONA VILOYATI BUVAYDA TUMANI
53-MAKTAB BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHISI
ABDURAZOQOVA YULDUZXON ALIJONOVNA

Annotatsiya: Boshlang'ich sinflarda ona tilini o'rgatishdan asosiy ko'zlangan maqsad bolalarni kelgusida chiroyli nutq sohiblari, to'g'ri gap qurilish tartib qoidalari haqida so'z boradi va bilim olish malakalarini egallashda muhim yo'l-yo'riqlar haqida ham so'z boradi.

Kalit so'zlar: morfemika, imloviy belgilar, so'z turkumlari, harflar va tovushlar, so'z, gap, bog'lanishli nutq, mehnat tarbiyasi, abstraktlashtirish, gap tarkibi.

Ona tilini o'rgatish natijasida o'quvchilarda o'z fikrini grammatik to'g'ri, uslubiy aniq, mazmunli, ohangga rioya qilib ifodalay olish va uni imloviy to'g'ri yoza olish ko'nikmalari shakllantiriladi. Bu vazifa o'quv predmeti sifatida o'zbek tilining o'ziga xos xususiyati bo'lib, o'quvchini Shaxs sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan umumta'lim vazifalari bilan bog'liq holda amalga oshiriladi. Maktablarda ona tili o'rgatishning mazmuni jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida davlatimizning maktab oldiga qo'ygan vazifasiga moslangan. Bu vazifalar ko'p qirrali bo'lib, ularni bajarish o'quvchilar ongini o'stirishga, ularga g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasini berishga yo'naltirilgan.

Ona tili kursida beriladigan bilimlar mazmunini o'zbek tilining tovush tuzilishi va yozma nutqda tovushlarni ifodalash usullari haqidagi (fonetik va grafik); so'zlarning o'zgarishi va gapda so'zlarning bog'lanishi haqidagi (grammatik, ya'ni morfologik va sintaktik); so'zning morfemik tarkibi va so'z yasaliş usullari haqidagi (so'z yasalişiga doir); so'zlarning leksiksemantik guruhi haqidagi (leksikologik); o'zbek tilining to'g'ri yozuv tamoyillari va tinish belgilarining ishlatilishi haqidagi (orfografik va punktuatsion) bilimlar tashkil etadi. Bu bilimlar, birinchidan, grammatik, fonetik, so'z yasalişiga oid tushunchalarda, ikkinchidan,

grafik, orfografik, punktuatsion qoidalarda namoyon bo'iadi. Bundan tashqari, o'zbek tili kursi fonetik, grafik, morfologik, sintaktik va boshqa ko'nikma va malakalarni ham o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich sinflarda o'rganish uchun tilni ongli egallashga va o'quvchilarda grafik va imloviy malakalarni shakllantirishga zamin bo'ladigan bilimlar tanlangan. Fonetika va grafika sohasida o'quvchilar so'zning tovush tarkibini, unli va undosh tovushlarning o'ziga xos xususiyatlarini, so'zda tovushning ma'noni farqlashdagi ahamiyatini to'g'ri tushunishga imkon beradigan bilimlarni o'zlashtiradilar, shuningdek, ularga so'zning tovush va grafik shakli o'rtasidagi nisbat (bog'lanish)ni ongli aniqlash, so'zni to'g'ri yozish imkoniyati yaratiladi. Morfologiya sohasidan ham so'zni ongli o'zlashtirish, uni to'g'ri ishlatish uchun katta amaliy ahamiyatga ega bo'lgan bilimlar tanlangan. Boshlang'ich sinf o'quvchilari 1-sinfdan boshlab so'z turkumlari (ot, sifat, son, olmosh, fe'l)ni har xil saviyada o'rganadilar.

Sintaksisdan dasturga nutq birligi sifatida gap haqidagi, gapda so'zlarning bog'lanishi, bosh va ikkinchi darajali bo'laklar haqidagi bilimlar kiritilgan. So'zning morfemik tarkibi yuzasidan har bir morfemaning muhim belgilarini, ularning ahamiyati va so'zda birbiriga ta'sirini boshlang'ich sinf o'quvchilari tushunadigan va so'zlarni to'g'ri yozishda foydalanishlari uchun zarur bo'lgan hajmda ma'lumot berilgan. Dasturda „Leksika» bo'limi alohida berilmagan, ammo o'quvchilar so'zlarning leksiksemantik guruhleri (sinonimlar, antonimlar) haqida, ularning leksik ma'nolari haqida so'z turkumlari va so'z tarkibini o'rganish jarayonida ma'lumot oladilar. Boshlang'ich sinflar ona tili kursi 1-4sinflarda tilning hamma tomonlarining o'zaro bog'liq holda o'rganilishi hisobga olinib tuzilgan, har bir sinfdan fonetika, leksika, grammatika va so'z yasalishi haqida elementar bilim beriladi. Kursning bunday qurilishi tilning barcha tomonlarini birbiriga o'zaro ta'sir etadigan bir butun hodisa sifatida o'rganishni taqozo etadi. Tilni o'rganishga bunday yondashish ta'litn jaryonini o'quvchilar nutqini o'stirish vazifasini hal

etishga yo'naltirish imkonini beradi. Dasturning „Grammatika, imlo va nutq o'stirish» bo'limi har bir sinfda quyidagicha qismlarni o'z ichiga oladi: „Tovushlar va harflar», „So'z», „Gap» „Bog'lanishli nutq». Asosiy mavzularbosqichli izchillik tamoyiliga asoslanib, har to'rt sinfda o'rganiladi. Har bir sinfda yetakchi mavzular ajratiladi. 1-2sinfda fonetika va grafikaga oid mavzularni o'rganishga katta o'rin beriladi, chunki o'quvchilar o'qish va yozish jarayonini egallaydilar. 3sinfda so'zning morfemik tarkibi va gapni o'rganish muhim hisoblanadi. So'z yasalishiga doir bilimlar asosida o'quvchilarda so'zning leksik ma'nosiga, undan nutqda foydalanishga ongli munosabat o'sadi. 4-sinfda so'z turkumlarini o'rganish birinchi o'ringa qo'yiladi (morfologik bilim chuqurlashtiriladi, otlarning egalik va kelishik qo'shirschalarini, fe'llarning tuslovchi qo'shimchalarini to'g'ri yozish maiakalari shakllantiriladi).

„Ta'lim to'g'risida»gi qonunda „Boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'lim olish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim va ko'nikma asoslarini shakllantirishga qaratilgandir», deyiladi. Shundan kelib chiqqan holda „Boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limining maqsadi, vazifalari sifatida DTSda quyidagilar belgilab berilgan:

...bolaning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirishga, erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglashi, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda bayon qila olishi, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirish.

- ...o'z fikrini savodli, mantiqiy izchillikka rioya qilgan holda bayon eta olishga o'rgatish.
- yozma nutq belgilarini talaffuzda ifodalash, matnni ifodali o'qiy olish ko'nikmasini shakllantirish.
- o'qish sur'atini oshirish, ta'limning shu bosqichi uchun xos bo'lgan sidirg'a o'qishni egallashlariga erishish.
- Fikrni yozma bayon etish bo'yicha belgilangan quyidagi ko'nikmalarni egallash:

- fikrning mantiqiy izchillikda ifodalanganligi;
- tavsifning mavzuga muvofiqligi va itrakammalligi;
- tavsifda tilning ifoda vositalaridan foydalanish darajasi;
- imloviy savodxonlikni egaHashlariga erishish.
- Bularni amalga oshirish ona tili ta'limi siklidagi fanlarning, ya'ni savod o'rgatish, o'qish va ona tilining vazifasidir.

Ona tili o'qitish jarayoni o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirishga qaratiladi. Ona tili darslari har bir kishi uchun zarur bo'lgan saranjomsarishtalik, mustaqillik, tashabbuskorlik sifatlarini ham tarbiyalaydi. Darsning aniqligi va ichki mantiqiyligi, uning maqsadga yo'naltirilganligi juda muhim. Yangi material o'rgatiladigan darsning mazmuni va mantiqiy o'rganiladigan til hodisasi hamda uning lingvistik mohiyatining birbiriga ta'sir qilishiga ma'lum darajada sabab bo'ladi. o'qituvchi bu o'zaro bog'lanishni bilishi va uni o'quvchilar bilan birga topshiriqlarni bajarish davomida asta ocha borishi muhimdir. Ona tili darslarida nutq o'stirish ko'rsatmasi grammatik materialni o'rgatishda o'quvchilarning tilimizdagi har bir so'z turkumi yoki so'z qismining rolini bilib olishlariga erishtiradigan metodik usullarni qo'llashni talab etadi, ya'ni grammatik nazariya grammatik to'g'ri va aniq nutq malakalarini shakllantirishga, anglab, tushunib yozish malakalarini o'stirishga amalda tatbiq etish uchun o'rgatiladi. Darsda bolalar nutqini o'stirish darsning mazmunida va qo'llanilgan vazifalar turlarida o'z aksini topadi. O'quvchilarga beriladigan nazariy bilim tildan ongli foydaianish imkonini beradi. Nazariyaga ahamiyat berish, elementar tarzda bo'lsa ham, o'quvchilarning til hodisalari o'rtasidagi bog'lanishni bilib olishiga e'tibor berish demakdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bunday bog'lanishni bilsalar, nima uchun shunday? so'rog'iga javob topa oladilar. Masalan, „Nima uchun daftar so'zi kelishik va egalik qo'shimchalari bilan turlanadi, o'qidik so'zi esa Shaxsson qo'shimchalari bilan tuslanadi?». Ona tili darslarining foydali bo'lishiga darsda og'zaki va yozma ishlarni maqsadga muvofiq

o'tkazish, o'quvchilarning o'quv ishlarini tekshirib, nazorat qilib borish, o'z vaqtida xatolarning oldini olish va to'g'rilash, texnika vositalaridan foydalanish kabi omillar katta ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Qizi, R. D. T., & Qizi, M. F. M. (2021). Developing the critical thinking of primary school students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 769-772.
2. Muhammadkadirovna, G. D, Abdulhamitovna, S. H., & Qizi, R. D. T. (2022). The Role of Innovative Training Methods in Individualization Training. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 272279.
3. Toyirovna, R. D. (2021). Critical Thinking Process in School Children. *International Journal of Culture and Modernity*, 11, 165-168.
4. X.Dexqonova ravshanbek qizi „Boshlang'ich sinflarda masal matni tahlili” *UZBEK SCHOLAR JOURNAL* Volume -27, Aprel 2024 www.uzbekscholar.com
5. Rustamova, D. T. K., & Mamajonova, F. M. K. (2022). STAGES OF ACTIVATING LEXICAL SYNONYMS IN THE SPEECH OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 750-756.
6. Rustamova, D. (2023). THE IMPORTANCE OF A COGNITIVE APPROACH TO LEARNING SYNONYMS IN PRIMARY GRADES. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 32-36.

7. Niezova, M., & Rustamova, D. (2020). Ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi interaktiv va noan'anaviy metodlari. *MOJ10A0ñ yqeHb1ñ*, (4), 480-481.
8. Tursinova, M. M. T. (2021). OZBEKISTONDA RUS TILINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN CHORATADBIRLAR. *CTYAeHqeCKHĭ1 BecrHHK*, (17-8), 44-45.
9. Rustamova, D. (2023, June). LINGUISTIC NATURE OF SYNONYMS. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education* (Vol. 1, No. 10, pp. 108-110).
10. Toyirjonovna, R. D. (2023). Importance of Cognitive Approach to Learning Synonyms in Primary Grades. *World of Science: Journal on Modern Research Methodologies*, 2(6), 13-16.
11. X.Dexqonova. "Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish" www.pedagoglar.uz 18.052023
12. X.Dexqonova. "matematika darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish" *Uzbek Scholar Journal* Volume- 18, July, 2023 www.uzbekscholar.com
13. X.Dexqonova. „Methodology of Teaching Primary School Students to Critical Thinking in Education Classes” *Web of Teachers:Inderscience Research* Volume 1 issue 5, August 2023 www.webofjournals.com/index.php/1
14. 14.”BOSHLANG’ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI” G. Sodiqova ,M. Ibroximova